

Prikazi knjiga / Book Reviews

Jonathan Dancy, *Uvod u suvremenu epistemologiju*, preveo Zvonimir Čuljak, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu (Biblioteka Filozofija, sv. 2), Zagreb, 2002, 248 str.

Epistemologija trenutno predstavlja jednu od propulzivnijih (uz etiku i filozofiju znanosti) filozofijskih disciplina. Njezin nagli razvoj u drugoj polovici prošlog stoljeća treba prvenstveno pripisati brzom širenju svih oblika specijalističkih znanja koja sve više postaju predmetom i filozofskog interesa. Kao posljedica toga, aktualnu znanstvenu produkciju iz epistemologije i znanstvene metodologije sve je teže pratiti, čak i unutar usko omeđenih problemskih područja. U tim okolnostima izuzetno je važno raspolažati jasnim pregledom općih spoznajnih problema i glavnih tipova rješenja. Upravo to nudi Dancyeva knjiga.

Riječ je o knjizi koja je vremenom – od prvog izdanja proteklo je više od desetljeće i pol – stekla status jednog od najpopularnijih udžbenika epistemologije na svjetskim sveučilištima (i to ne samo onim anglofonim). Razlozi popularnosti leže u uobičajenim vrlinama knjiga ovakvog tipa: logičnoj strukturiranosti sadržaja, preglednosti, jasnoći, suvremenosti (tj. neopterećenosti povijesno-interpretativnim pitanjima). Budući da epistemologiju vidi kao disciplinu koja se bavi *znanjem kao opravdanim vjerovanjem*, u prvom dijelu autor problematizira narav znanja u svjetlu skeptičkih prigovora, na taj način prihvaćajući tradicionalan, kartezijanski pristup problemu znanja. U drugom dijelu izlažu se glavne prednosti i nedostaci dvaju rje-

šenja *problema opravdanja*: fundacionalizma i koherentizma. Treći je dio posvećen konkretnim »formama znanja«: zamjećivanju, pamćenju, indukciji, apriornom znanju, pri čemu najviše mjesta zauzima zamjedba (percepcija) koja tradicionalno slovi kao glavni izvor znanja. Sam autor u uvodu priznaje da se predloženoj razdiobi mogu uputiti različiti prigovori. No, to bi bio slučaj i s bilo kojom drugom podjelom. Stoga, ako prihvatimo navedeni pristup utemeljen na pojmu opravdanja – a izgleda da ga većina suvremenih epistemologa prihvaća – onda će nam se način na koji se izlažu najvažniji problemi te discipline učiniti vrlo prirodnim, ako ne i najboljim mogućim.

O tome svjedoči i sretan kompromis između prostora, količine obrađenih sadržaja i njihove reprezentativnosti/aktualnosti. Na nešto više od dvjestotinjak stranica predstavljene su, i to uvijek u polemičkom kontekstu, sve aktualne epistemološke teme: standardna definicija znanja i Gettierovi protuprimjeri, argument mozga u bačvi, Nozickova kondicionalna teorija znanja, Lewisov fundacionizam, kauzalna teorija znanja, problem drugih umova, Wittgensteinov argument privatnog jezika odnosno slijeđenja pravila, Quine-Duhemova teza, Quineov argument holizma značenja (neodređenosti prijevoda), Platonov internalizam, Rescherov koher-

entizam, Berkeleyjevo osporavanje postojanja vanjskog svijeta, eksternalizam nasuprot internalizmu, realizam nasuprot fenomenalizmu/idealizmu u teoriji percepcije odnosno pamćenja, Lockeovo razlikovanje primarnih i sekundarnih svojstava, Humeova skepsa u pogledu induktivnog znanja, Goodmanova nova zagonetka indukcije, status apriornog znanja kod Kanta, Kripkeovo i Quineovo osporavanje Kanta, Quineov projekt naturalizacije epistemologije, Hegelov epistemološki subjektivizam (skeptizam).

U gornjem nabranju namjerno nisam poštivao vremenski redosljed. Naime, sve navedene teme – i to je ono što Dancyjev pristup čini didaktički atraktivnim – izložene su sukladno predmetnoj, a ne povijesnoj logici. Tako se Goodman pojavljuje kao prirodan sugovornik Humea, Armstrong Platona, Quine i Kripke Kanta, a Chisholm Hegela. Onima kojima je na srcu zaštita povijesno-filozofskih imena i likova ovakav će se pristup učiniti svetogrđnim. Oni pak skloni (i) filozofijskom »multikulturalizmu« zamjerit će Dancyu neskrivenu naklonost – uz (neizbježnu) iznimku Descartesa i Kanta – prema engleskim novovjekim filozofima (treba li reći, redom empiristima), a neće ih utješiti ni iznenadno pojavljivanje Hegela – i to u ulozi epistemološkog *partybrakera!* – u zaključnom poglavlju knjige. No, ni jedne ni druge ne bi trebalo smatrati vjerojatnim čitateljima Dancya.

Stoga je važnije pitanje od zastupljenosti pojedinih autora odnosno stilova filozofiranja to koliko su prikazani pojmovi, teorije i argumenti razumljivi. Većina zacijelo jest, no ima i onih koji ni nakon ponovljenog čitanja ne sjedaju najbolje (usp. npr. prikaz triju skeptičkih argumenata ili raspravu o fundacionalizmu). No, čini se da to, barem u većini slučajeva, ima više veze s naravi filozofskog posla odnosno složnošću pojedinih pojmovnih sustava, nego s načinom na koji su oni izloženi. Uostalom, nema takvog uvoda u neku filozofijsku disciplinu koji

bi, a da ih potpuno ne trivijalizira, s jednakim stupnjem jasnoće prikazao sve glavne probleme i načine njihova rješavanja.

Drugim riječima, treba imati na umu to kome je neka filozofska knjiga namijenjena. Dancyeva knjiga, baš kao i većina sličnih edicija općeg preglednog tipa, namijenjena je prosječno obrazovanom čitatelju s minimalnim predznanjem – prvenstveno (prema autorovim riječima) studentima filozofije. Predznanje se pritom više odnosi na upoznatost s određenim tipom diskursa, s načinom na koji filozofi (prvenstveno oni tzv. »analitičke« provenijencije¹) misle i pišu, nego na poznavanje osnovnih pojmova i povijesno-filozofskog konteksta u kojem su se formirali. Ti pojmovi, premda se u pravilu uvode spontano, bez posebne pripreme i formalne definicije, uvijek su dobro objašnjeni u kontekstu konkretnog spoznajnog problema o kojem autor raspravlja.

Kada je riječ o našoj sredini, treba priznati da je predodžba o »tipičnom« čitatelju (blago rečeno) idealizirana. Kao što je vrlo dobro znano domaćim izdavačkim entuzijastima, i manje zahtjevni oblici filozofske proze teško pronalaze publiku. A ovdje je riječ o »tvrdom« žanru koji iziskuje nemalo strpljenja i mentalne kondicije. U odsustvu odgovarajućeg treninga na prvim godinama studija, bojim se da ni prosječnom domaćem studentu filozofije Dancy neće biti omiljena lektira. Ipak, svi oni koji su spremni revidirati stanovite – kod nas dugo i marljivo njegovane – predrasude o filozofiji i njezinoj metodi, odnosno

¹ Pod uvjetom da ovu, inače često zlorabljivanu oznaku ne shvatimo u uskom, da ne kažem »sektaškom« smislu. U tom bismo slučaju, naime, s jednakim pravom »analitičarima« trebali smatrati i, primjerice, jednog Aristotela ili biskupa Berkeleya kao i sve one engleske i američke filozofe XX. stoljeća – poput, recimo, Russella ili Quinea – čija smo imena navikli poistovjećivati s prepoznatljivom tehnikom pojmovne analize.

oni koji su u svoje filozofsko obrazovanje spremni uložiti više od elementarne radoznalosti, bit će nagrađeni.

Recepciju knjige trebala bi olakšati njezina oprema. Osim (autorovih) naputaka za daljnje čitanje koji se nalaze na kraju svakog poglavlja, ovo izdanje sadrži i hrvatsko-engleski rječnik najvažnijih termina, što je osobito važno u uvjetima kada još uvijek ne postoje terminološki standardi struke. Štoviše, upravo bi Čuljkov prijevod Dancya mogao

odigrati pionirsku ulogu u kreiranju tih standarda, barem kada je epistemologija u pitanju. Naravno, moguće je argumentirano osporavati pojedina rješenja – npr. da se *infer* i *inference* prevode kao *zaključivati* odnosno *zaključak* (a ne kao *izvoditi* odnosno *izvođenje*), ali to će samo pridonijeti nalaženju boljih inačica.

Tomislav Janović

*Institut za antropologiju
Amruševa 8, HR-10000 Zagreb
janus@inantro.hr*

William James, *Pragmatizam*, prijevod i predgovor Tomislav Janović, IBIS grafika, Zagreb, 2001, xxii + 169 str.

Pragmatizam je filozofski pravac koji je kod nas dugo vremena bio gotovo potpuno zanemaren. Oni koji očito nisu čitali pragmatiste, pa tako ni Williama Jamesa, mislili su da je pragmatizam čista potpora kapitalizmu i tako o njemu nije bilo niti riječi, a takva je situacija proizvela da se i dalje, sve do sada, malo što moglo o njemu čuti. Pragmatisti su jedino smatrali da je ljudski rad praktična i moralna vrijednost sama po sebi, čak ne kao neka kumulacija dobara, a kamoli kapitala, nego proizvodnja dobara za poboljšanje životnih uvjeta svima. To je uglavnom jedina veza filozofskog pragmatizma s političkim ideologijama koja bi dolazila iz samog pragmatizma kao filozofske teorije.

Pragmatizam je, dakle, filozofski pravac koji je bio usmjeren upravo na rješavanje zanimljivih i značajnih *filozofskih* problema. To se lijepo može vidjeti baš u ovoj knjizi. Ona se sastoji od osam poglavlja koja su, ustvari, osam predavanja koja je James održao, za širu publiku, na Lowell institutu u Bostonu i na Sveučilištu Columbia 1906. i 1907. godine. Ona izvrsno sažimlje glavne Jamesove filozofske poglede i argumente, ali i

predstavljaju pragmatizam u najboljem svjetlu.

James nudi pragmatizam prvenstveno kao *metodu*. Pragmatizam nije neki skup gotovih filozofskih pogleda koji se predlažu kao rješenja; on je više metoda za rješavanje filozofskih problema. Analizirajući empirizam i racionalizam, James ustvrđuje kako se empirizam ponekad *previše* drži činjenica te se katkad gubi u mnoštvu pojedinačnosti i završava u skepticizmu, dok racionalizam, s druge strane, konstruirajući svoje teorije, oblikuje sustave koji vrlo često gube vezu sa stvarnošću. Tako nam obje ove filozofije ne daju zadovoljavajuće odgovore niti objašnjenja. Iako filozofija u svojim objašnjenjima traži općenitije principe, ipak iskustvo, odnosno mogućnost određene empirijske provjere objašnjenja i teorija ili njihovih posljedica, mora biti glavna odlika dobrog filozofskog objašnjenja, odnosno filozofske teorije. Riječima samog Jamesa, filozofski pojmovi moraju biti tako protumačeni, a teorije tako formulirane, da se jasno izraze njihove praktične posljedice. Ukoliko se ne utvrde nikakve praktične posljedice